

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING TIL O'RGANISH KO'NIKMALARINI
DIDAKTIK O'YINLAR ORQALI RIVOJLANTIRISHNING USULLARI.**

Gulbayeva Gulxayyo Bahodirovna

TerDUPI Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi

(boshlang'ich ta'lim) 2-kurs magistranti.

Gulbayeva92@mail.ru

+998973519295

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishni oshirish uchun didaktik o'yinlar orqali o'quvchilarni fikrlashga, izlashga, g'oyalarni to'plashga, uyg'unlashtirishga, ko'nikma va odatlarni hayotda qo'llashga o'rgatuvchi va tarbiyalovchi kuchli faoliyat turlaridan biri bo'lishi uchun didaktik o'yinlardan foydalanishga to'xtalib o'tamiz.*

Kalitso'zlar: *boshlang'ich sinflar, usul, dialogik, kognitiv, innovatsiya, didaktika o'yin, ta'lim zamonaviy innovatsion metodlar, qiziqarli o'yinlar.*

Boshlang'ich sinfda tilini o'rgatish jarayonida o'yinning o'rni masalasi muhim rol o'ynaydi. Ba'zi o'qituvchilar va metodistlar o'yinni (o'yinni) so'z boyligini kengaytirishning asosiy usuli va og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishning deyarli yagona usuli deb hisoblashadi. Ma'lumki, o'qituvchilar uzoq vaqt davomida didaktik o'yinlarni maktabda ta'limning asosiy shakli deb hisoblashgan. Biroq, hech qanday o'yin (o'yin) uyushgan o'rganish o'rnini bosa olmaydi.

Didaktik o'yinning pedagogik jarayondagi roli va o'rni o'zgarib bormoqda, ammo o'yinning o'rni o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlash, aniqlashtirish va kengaytirish vositalaridan biri bo'lib qolmoqda. sinfda qabul qilish. Metodistlar boshlang'ich sinfda tili o'qituvchilari o'quvchilarda boshlang'ich sinfda tiliga mehr uyg'otishlari va o'z darslarini shunday qurishlari kerakki, o'quvchi boshlang'ich sinfda tili darslaridan o'yindan qoniqish hissini his qilishlari kerak, deb maslahat beradilar. Tajriba shuni ko'rsatadiki, o'yin harakatlarisiz, o'quvchining xotirasida begona lug'atni o'rnatish unchalik samarali emas va ortiqcha ruhiy stressni talab qiladi, bu istalmagan. O'qitish usullaridan biri sifatida boshlang'ich sinfda tili bo'yicha sinfda o'quv jarayoniga kiritilgan o'yin qiziqarli bo'lishi kerak, murakkab va jonli, yangi til materialini to'plash va ilgari olingan bilimlarni mustahkamlashga hissa qo'shish. Shuni yodda tutish kerakki, o'yin jarayoni o'quv jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi; bundan tashqari, mahorat bilan yaratilgan o'yin o'rganishdan ajralmasdir. Boshlang'ich sinfda tili o'qituvchisi tomonidan qo'yilgan shartlar, maqsad va vazifalarga qarab, o'yin (sokin didaktik, harakatchan yoki cheklangan harakat) boshqa ish turlari bilan almashtirilishi kerak.

O'yin - bu shakl, uning mazmuni va maqsadi trening bo'lishi kerak, ya'ni. muloqot vositasi sifatida nutq faoliyati turlarini o'zlashtirish. O'yin o'quvchilarda etakchi

faoliyat sifatida eng muhim qayta qurish va yangi shaxsiy xususiyatlarni shakllantirishni belgilaydi. "O'yinda o'quvchilar ijtimoiy funksiyalarni, xulq-atvor me'yorlarini o'rganadilar, o'yin o'rgatadi, o'zgartiradi, tarbiyalaydi yoki rivojlanishga olib boradi. Har bir o'yin (hatto eng jonli va qiziqarli) boshlang'ich sinfda tilini o'rgatish uchun mos emas. Shuning uchun o'yinni to'g'ri tanlash boshlang'ich sinfda tili o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biridir. Ushbu tanlov o'yinning maqsadga muvofiqligi, uning bosqichma-bosqich murakkablashuvi va leksik tarkibini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Boshlang'ich sinfda tilini o'rgatish uchun tanlangan o'yinlar oddiy o'quvchilar o'yinlaridan farqi shundaki, tasavvur omili, o'quvchining fantaziyasi, fantastik vaziyatlar fonga o'tib, leksik va grammatik materialni o'zlashtirishda mushohada va e'tibor hukmron bo'lib qoladi. O'quvchilarga boshlang'ich sinfda tilini o'rgatish jarayonida o'yinning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'qituvchi o'yinning borishini boshqaradi va uni nazorat qiladi. Umuman olganda, shaxs rivojlanishining barcha bosqichlarida o'yin qiziqarli, yorqin, hayoti uchun zarur bo'lgan faoliyat sifatida qabul qilinadi va o'quvchi qanchalik katta bo'lsa, u o'yinning rivojlantiruvchi va tarbiyaviy ahamiyatini shunchalik his qiladi.

Maktabda boshlang'ich sinfda tili o'rganishda o'yinning quyidagi ta'rifi mavjud:

- faoliyat (ya'ni nutq);
- motivatsiya, majburlashning yo'qligi;
- individuallashtirilgan faoliyat, chuqur shaxsiy;
- jamoada va jamoa orqali o'qitish va tarbiyalash;
- aqliy funksiyalar va qobiliyatlarni rivojlantirish;
- «ehtiros bilan o'rgatish».

Boshlang'ich sinfda tili darslarida o'yinlardan (o'yinlardan) foydalanish maqsadlarini (maqsadlarini) ajratib ko'rsatish kerak. Oltita asosiy maqsad mavjud :

1. muayyan malakalarni shakllantirish;
2. ma'lum nutq qobiliyatlarini rivojlantirish;
3. muloqot qilishni o'rganish;
4. zaruriy qobiliyatlar va aqliy funksiyalarni rivojlantirish;
5. bilim (tilning o'zini shakllantirish sohasida);
6. nutq materialini yodlash.

Taniqli metodistlarning fikriga ko'ra, o'yin boshlang'ich sinfda tili darsida bir nechta funksiyalarni bajaradi:

1. Motivatsion va rag'batlantirish, chunki u o'quvchilarning o'quv va bilim faolligini rag'batlantiradi va rag'batlantiradi.

2. Ta'limiy, chunki o'yin bilimlarni egallashga yordam beradi, shuningdek, muayyan muloqot sharoitida boshlang'ich sinfda tili ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish.

3. Tarbiyaviy, chunki o'yin o'quvchi shaxsiga ma'lum darajada ta'sir qiladi, uning dunyoqarashini kengaytiradi va fikrlash, ijodiy faollik va h.k.larni rivojlantiradi.

4. Orientatsiya, chunki u o'quvchilarni muayyan vaziyatdan chiqish yo'lini topishga va zarur va og'zaki bo'lmagan aloqa vositalarini tanlashga o'rgatadi.

5. Kompensatsion, chunki o'yin amaliyotning etishmasligi yoki etishmasligini qoplaydi, o'quv faoliyatini real hayotga yaqin sharoitlarga yaqinlashtiradi.

Yuqorida aytilganlarga asosan, shuni ta'kidlash mumkinki, o'yin ijobiy hissiy holatni ta'minlash vositasi sifatida o'qituvchilar va o'quvchilarning ish qobiliyatini va qiziqishini oshiradi, bu esa ma'lum vazifalarni monoton bajarishdan farqli o'laroq, yarmiga olib keladi. sinfdagi uyqu muhiti.

Didaktik o'yinlar o'quvchilarni fikrlashga, izlashga, g'oyalarni to'plashga, uyg'unlashtirishga, ko'nikma va odatlarni hayotda qo'llashga o'rgatuvchi va tarbiyalovchi kuchli faoliyat turlaridan biridir. Didaktik o'yinlar odatda 3 ta asosiy turga bo'linadi: 1) buyumlar va tabiiy materiallar bilan o'yinlar;

2) stol o'yinlari;

3) so'z o'yinlari.

Didaktik o'yinlarni o'tkazishda men quyidagi usullardan foydalanaman:

O'yin usullari:

- tasavvur qilingan vaziyatga kirish;
- zarur ma'lumotlarni olish uchun amaliy usullardan foydalana olish.

Dialogik usullar:

- intervyular;
- natijalarni shakllantirish;
- muammoli savollar.

Kognitiv usullar:

- ishning borishini ko'rsata olish;
- muammoli vaziyat;

mashqlar

Ob'ektli o'yinlar paytida o'yinchoqlar va haqiqiy narsalar ishlatiladi. O'yin davomida o'quvchi ob'ektlarni solishtirish, o'xshashlik va farqlarni aniqlashni o'rganadi; ob'ektlarning xususiyatlari: rangi, hajmi, shakli, sifati haqida bilib oladi. Keyin o'yinning mazmuni murakkablashadi.

O'quvchini atrofdagi narsalar bilan tanishtirishda uning nutqini rivojlantirishga ahamiyat berish kerak. Mavzular nomlari bilan tanishtirilgandan so'ng, so'z o'yinlarida bu otlarni turli xil usullarda qo'llash foydalidir. Bunday o'yinlar o'quvchi ongida so'zlarning ma'nosini kengaytiradi va turli iboralar qurishga o'rgatadi.

Masalan, «Qaysi hayvon nimani yoqtiradi?» Keling, deb nomlangan o'yinni olaylik «Bu nima?», «Itga nima yoqadi?» O'quvchi savolga javob beradi: bu it, bu sigir, bu ot, bu o't, bu suyak. Darhol taqqoslash ham mumkin. «Qaysi suyak yaxshi ko'radi - sigirmi yoki itmi?», «Qaysi hayvon kattaroq. Qaysi biri kichikroq? shunday aytganda. Bu vaqtda o'quvchi taqqoslashni, umumshtirishni o'rganadi, «katta» va «kichik» so'zlarining mavhum ma'nosini tushuna boshlaydi.

Mavzuga ega o'yinlar individual didaktik vazifalarni hal qilishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarga juda boshqacha xususiyatlarga ega bo'lgan narsalar beriladi. O'quvchilarda qo'g'irchoqlar bilan o'ynash jarayonida madaniy-gigiyenik ko'nikmalar, axloqiy fazilatlar shakllanadi.

Masalan, «Aisiluning tug'ilgan kuni» Didaktik o'yin davomida o'quvchi nafaqat kiyim nomlarini aytishni o'rganadi, balki kiyinish tartibini ham o'rganadi, o'yinchoqlarni ajratadi, qo'g'irchoqqa g'amxo'rlik qilish tuyg'ularini rivojlantiradi. Maktabgacha yoshdagi o'quvchini faqat solishtirish, hisoblash yoki o'lchash uchun emas, balki mantiqiy fikrlash, tanib olishga o'rgatish muhimligini tushunish; lekin, ehtimol, fikrlashga, xulosalar chiqarishga, javoblarni isbotlashga, u yoki bu vazifani bajarishning boshqa usullarini topishga o'rgatish kerak. Kichik guruhlardagi qo'lda tayyorlangan didaktik o'yinlar mantiq bilan bir qatorda o'quvchilarning ijodiy qarashlarini, konstruktiv xususiyatlarini, vizual tan olish, xotirani rivojlantirish, tegishli nutqni rivojlantirish, mehnatkash odamlarga hurmatni rivojlantirishga yordam beradi. "O'yinchoqlar do'koni", "Biz haydovchimiz", "Tulkiga yordam ber" kabi o'yinlardan bilimni mustahkamlash va rivojlantirish uchun foydalanish mumkin.

Tabiiy materiallardan tayyorlangan o'yinlar ham o'quvchilarda qiziqish va o'yinga intilishni uyg'otadi. O'yinlarni tashkil qilishda o'simlik urug'lari, barglari, gullari va turli xil toshlar ishlatiladi. «Bu qaysi daraxtdan?»; «Romka qurish», «Yaproqlarni o'lchamiga qarab tartibga solish» va boshqalar. yurish paytida o'yinlar o'ynash mumkin.

2 guruh - stol o'yinlari - bular juftlik, lotto va dominolarni o'z ichiga oladi.

Rasmlarni juftliklariga qarab tanlash uchun o'quvchilarga eng oddiy topshiriqlar beriladi, masalan: "Bu daraxtda nima o'sadi", "Bir xil shlyapani top", "Qizlarning juftini top", "Kim nima qiladi" «, Transport vositalarini moslang», «Mendan qoching» va keyin berish yanada murakkablashadi: o'quvchi ob'ektlarni nafaqat tashqi ko'rinishi bilan, balki ularning ma'nosi bilan ham ajratadi. Masalan, barcha mavzudagi rasmlar orasidan «2 ta samolyot toping» yoki «2 ta olma toping» (Bu holda samolyot yoki olma turli shakl va rangda tayyorlanishi mumkin).

Umumiy xususiyatlar asosida rasmlarni tanlash yoki mavzularni tasniflash maqsadida «Bog'da nima o'sadi?» , "Sehrli savat?", "Sehrli quyosh", "O'quvchining onasini top" va "Bu uyda kim yashaydi" o'yinlarini o'ynash mumkin. Bu o'yinlar o'quvchilarning sabzavot, mevalar, hayvonlar haqidagi bilimlarini boyitadi, uni to'ldiradi, tanib olishga o'rgatadi, tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishni tarbiyalaydi, qo'l-barmoq ko'nikmalarini rivojlantiradi va muloqot qilish qoidalarini o'rgatadi.

Rasmlarning soni, joylashuvi va tarkibini eslab qolish uchun «Qaysi rasm yashiringan?» o'yinni chaqirishingiz mumkin Bunday holda, o'quvchi rasmning mazmunini eslab qolishi kerak. O'yin xotirani yaxshilashga yordam beradi.

Parchalardan rasmlar qurish o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Kichik guruhlarda rasm 2-4 qismga, o'rta va katta guruhlarda esa 8-10 qismga bo'linadi. Kichikroq guruhlarga bitta mavzudagi rasm, kattaroq guruhlarga esa

tanish mavzudagi rasmlar beriladi. Bunday o'yinda o'quvchilarning rollarni kiritish qobiliyati, kerakli tasvirni yaratish uchun ijodiy qidiruv fazilatlarini shakllanadi. O'yinlar o'quvchilarga inson hayoti va tabiat hodisalari haqida ko'p narsalarni o'rganishga yordam beradi. Ular o'z fikrlarini ifoda etishni o'rganadilar.

Shunday qilib, ta'limning dastlabki bosqichida boshlang'ich sinfda tili darslarida o'yin mashqlaridan foydalanish o'quvchilarga o'quv materialini o'zlashtirishga yordam beradi, o'quvchilarni ortiqcha yuklamaslikka imkon beradi va materialni iloji boricha tabiiy muhitda kuchli o'zlashtirishga yordam beradi, o'quvchilarning nutqiy malaka va qobiliyatlarini hisobga oladigan o'quv va nutqiy vaziyatlarni yaratadi. O'yinda o'quvchi til materialini ancha yaxshi va mustahkamroq o'rganadi deb taxmin qilishimiz mumkin. Shuning uchun boshlang'ich sinfda tilini o'rgatish jarayonida o'yinlar boshqa metod, texnika va o'quv qurollari qatorida muhim o'rin tutadi. Shuni hisobga olish kerakki, o'yin jarayoni o'quvchiga boshlang'ich sinfda tilini o'rgatishning butun jarayonini va ayniqsa, boshlang'ich maktabda sezilarli darajada osonlashtiradi.

FOYDALANILGAN BOSHQA ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining roli // . – T.: O'zbekiston, 2017. – 48 b.
2. Matveeva Ye.I., Patrikeeva I.E. Deyatelnostnyy podxod k obucheniyu v nachalnoy shkole: urok literaturnogo chteniya. – Vita-Press, 2016. – 550 s.
3. Stan, V.R. The importance of literature in primary school pupils' development and personal growth. The 6th International Conference Edu World 2014 "Education Facing Contemporary World Issues", 7th - 9th November . – pp 454-459.
4. Safonova V.V., Solovova E.N. Ingliz tilidagi boshlang'ich ta'lim dasturi / - M .: AST: Astrel, 2006 - 47s.
5. Alavuddinova N. Ona tili darslarida ijodiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi: ped. fan. nom-di diss. avtoref.TDPU. – T., 2008.– 24 b
6. Muhiddinova X. Ta'lim bosqichlarida o'zbek tili o'qitilishi uzluksizligini ta'minlashning ilmiy-metodik asoslarini takomillashtirish ped. fan. nom-di diss. TDPI – Toshkent, 2011. -270 b.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31 dekabrda "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1059-son qarori. - 49 b.
8. O'zbek tilining izohli lug'ati. – T.: "O'ME" Davlat ilmiy nashriyoti, 2006.– 2-jild, 582-b.
9. Saidov M. O'zbek maktablarining 5-sinflarida ona tili ta'limi jaraenida tafakkurni rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlari va ulardan foydalanish metodikasi: ped. fan. nom-di diss. avtoref.TDPU. –Toshkent, 2000.– 25 b.
10. Bepalko V.P.Pedagogika i progressivnye tekhnologii obucheniya M 1195 s 78

11. Afanaseva V.N. Didaktika dlya odarenykh detey // Odar. rebenok. - 2010. - № 6. - S. 50-5
12. Mahmud Qoshg'ariy. Devonu lug'otit turk // 1-jild. Tarjimon va nashrga tayyorlovchi Mutallibov S. – T., 1960.
13. Mutalipova M.J. Xalq pedagogikasi. -T.: “Fan va texnologiyalar”, 2015. – 160 b.
14. Saidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiya: tahlil, ta'rif, mulohazalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2000. – 42 b.
15. Saidahmedov N. Pedagogik amaliyotda yangi texnologiyalarni qo'llash namunalari. –Toshkent: RTM, 2000. - 46 b.